
Dappere vrouwen

Dankzij hen
kregen we
eindelijk
vrouwen-
kiesrecht

GLENN LEWIS SWIM PERFORMANCE FOTO ERNST VAN DEURSEN

Straatpropaganda voor de openbare vergadering van de **Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht** in sociëteit Bellevue, 2 maart 1910.

COLLECTIE SPAARNESTAD/FOTOGRAAF ONBEKEND

VROUWENKIESRECHT

Die dappere vrouwen uit Amsterdam

In de Boekenweek die vrijdag van start gaat met het Boekenbal staan vrouwen centraal. Het is vooral aan enkele dappere Amsterdamse vrouwen te danken dat het vrouwenkiesrecht er honderd jaar geleden eindelijk kwam.

Door **Kester Freriks**

AMSTERDAM. Tussen het groen en de bomen van de Churchillaan staat een betrekkelijk onopvallend standbeeld. Het stelt een in brons gegoten vrouw voor die de armen spreidt, de handen heeft ze bezwerend geheven. Het monument is gewijd aan de Amsterdamse Wilhelmina Drucker, een van de eerste Nederlandse feministes.

Drucker (1847-1925) staat aan het begin van de Vrije Vrouwenvereniging, door haar in 1889 opgericht. Ze bepleitte gelijkheid van mannen en vrouwen voor de wet, dus ook vrouwenkiesrecht - en dat kwam er in 1919, nu honderd jaar geleden. Het beeld heet *De vrouw als vrije mensch*, en is van de hand van Gerrit Jan van der Veen. Ter gelegenheid van de Boekenweek 2019 met als thema 'De moeder de vrouw', ontleend aan een gedicht uit 1934 van Nijhoff, tref ik Dineke Stam en Myriam Everard bij het beeld. Recent gaven zij een presentatie in het Stadsarchief over de Amsterdamse vrouwenkiesrechtbeweging. Voor onze ontmoeting kozen we 8 maart, Internationale Vrouwendag. Everard legt een roos bij het beeld neer.

„Je kunt zeggen dat de strijd voor vrouwenkiesrecht begon met Aletta Jacobs, sinds 1879 huisarts in Amsterdam. Ze was ongehuwd én betaalde belasting: op grond daarvan eiste ze in 1883 kiesrecht, maar omdat zij een vrouw was, kreeg ze dat niet”, zegt Stam, die in 2005 in de Tweede Kamer een tentoonstelling maakte over Aletta Jacobs en zich verdiept in vrouwenkiesrecht in Nederlands-Indië. „Maar het bleef toen bij een individuele actie. Pas toen Wilhelmina Drucker in 1894 het initiatief nam tot de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht werd die strijd collectief”, vult Everard aan. Zij doet onderzoek naar de Amsterdamse afdeling van deze vereniging.

„Voor ons is Drucker van even grote betekenis als Jacobs, de vrouw die vaak als enige het symbool is van gelijkberechtiging van vrouwen”, zeg-

FOTO STADSARCHIEF

Wilhelmina Drucker, voorvechter van vrouwenrechten.

gen Everard en Stam. „Dat is ten onrechte. Als we het over deze beweging hebben, gaat het over honderden actieve feministen.” Daarom willen ze drie Amsterdamse vrouwen noemen: Drucker, Jacobs (1854-1929) en Rosa Manus (1881-1942).

Met de keuze van Nijhoffs poëzie-regel als thema zijn Everard en Stam echter minder gelukkig. Er ontstond meteen al na bekendmaking ophef. Deze drie vrouwen waren geen van drieën moeder. Everard: „Volgens ons zou het juist in de Boekenweek goed zijn deze strijdvaardige vrouwen te belichten.” Ze vraagt zich af waarom niet een ander citaat uit het gedicht is gekozen, „de vrouw staat immers aan het roer van een schip, dus 'De vrouw aan het roer' was passender geweest”. Bovendien geldt als bezwaar dat door deze regel „het moederschap voor de vrouw kenmerkend cruciaal is”.

Gehuwd: handelingsonbekwaam

Wilhelmina Drucker werd geboren aan het Kattengat, met om de hoek smalle donkere stegen waar prostitutie bloeide. „Het vrouwenkiesrecht was een eerste stap om als vrouwen invloed te krijgen op de wetgeving”, aldus Stam. „Vrouwen die een baan bij de overheid hadden, bijvoorbeeld onderwijzeressen, werden ontslagen als ze trouwen. Tot 1956 golden gehuwde vrouwen nog als handelingsonbekwaam.”

Drucker was, aldus Everard, een „radicale denker die zich openlijk en onafhankelijk mengde in het politieke debat als het ging over thema's als de dubbele seksuele moraal, prostitutie of de tweederangs positie van vrouwen in de verschillende godsdiensten”. Met de oprichting van de Vrije Vrouwenvereniging in café-restaurant Suisse aan de Kalverstraat maakte ze zich los van de socialistische beweging, waar haar politieke ontwikkeling begon. „Dat kwam haar duur te staan”, aldus Everard. „Als onecht kind van een naaister en een bankier was het haar gelukt een rege-

FOTOGRAAF ONBEKEND

Het beeld aan de Churchillaan.

ling over erfenis af te dwingen, die haar financieel onafhankelijk maakte. In de ogen van de socialisten werd zij daardoor een 'bourgeoise' die met alle middelen bestreden moest worden.”

De Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht was weliswaar ontstaan in Amsterdam, maar had een landelijke uitstraling. Snel volgden afdelingen in Den Haag en Rotterdam. De Amsterdamse ledenlijst van deze Vereeniging uit 1897 laat zien dat 29 van de 135 leden mannen waren. Voorts hadden een lidmaatschap onderwijzeressen, kunstenaressen, naaisters, dienstboden en huisartsen. Werken-

FOTO STADSARCHIEF

Rosa Manus, de 'presidentiële' portretfoto uit 1928.

de vrouwen dus. De leeftijd varieerde tussen 19 en 79. De felheid waarmee Drucker zich in de strijd voegde voor kiesrecht dwingt nog steeds bewondering af. Dineke Stam citeert een treffende uitspraak: „Geen sekseslagboom bij de stembus”.

De Amsterdamse kiesrechtvrouwen organiseerden zich voortreffelijk. Ze kwamen voor openbare vergaderingen bijeen in sociëteit Bellevue aan de Leidsekade. In 1908 huurden ze een week lang het Concertgebouw af voor een congres van de Wereldbond voor Vrouwenkiesrecht, opgericht in Berlijn. Ook gingen zij de straat op, zoals op 2 maart 1910. Met grote borden, gemonteerd op handkarren, vroegen ze aandacht voor hun bijeenkomst in Bellevue. Op 18 juni 1916 was het IJclubterrein, nu het Museumplein, het toneel van een grootse demonstratie: acht-tienduizend vrouwen en mannen vormden een optocht van het IJclubterrein via Herengracht en Rokin naar het Leidseplein met als eis: algemeen vrouwenkiesrecht in de grondwet.

Gedeporteerd

Rosa Manus werd een generatie later dan Wilhelmina Drucker geboren, in 1881. Manus was van gegoede komaf en haar geboortehuis stond aan de Kloveniersburgwal. In 1913 was ze betrokken bij de tentoonstelling *De Vrouw 1813-1913* die koningin Wilhel-

mina tweemaal bezocht. Ze zette zich niet alleen in voor vrouwenkiesrecht, ook was ze vredesactiviste. In 1932 verzamelde ze liefst acht miljoen handtekeningen van vrouwen uit bijna zestig landen om haar missie kracht bij te zetten. Er bestaat een indrukwekkend portret van haar uit 1928. Everard: „Zoals ze is op die foto, trots en zelfbewust, zou ze zo de eerste minister-president van ons land kunnen zijn.” Maar aan haar leven kwam een tragisch einde: in 1941 werd zij door de Duitsers gearresteerd vanwege haar politieke activiteiten en gedeporteerd naar Ravensbrück, het kamp voor vrouwelijke politieke gevangenen. Met de andere Joodse gevangenen uit Ravensbrück is ze in 1942 in Bernburg vermoord.

Dankzij inspanningen van Manus kreeg Aletta Jacobs een gedenksteen, die in 1929 werd onthuld aan de gevel van haar huis aan de Tesselschedestraat in Oud-Zuid. Het is mede aan deze drie dappere vrouwen te danken, en aan duizenden anderen, dat de wet voor actief kiesrecht voor vrouwen werd aangenomen en op 28 september 1919 van kracht werd. Het felbegeerde stembiljet was er.

De feministische actiegroep Dolle Mina uit de jaren zeventig ontleende haar naam aan Wilhelmina Drucker. De mythe wil dat Dolle Mina de 'vrouwvriendelijke' variatie is van 'IJzeren Mina', een bijnaam die aan Drucker werd gegeven. Maar Everard en Stam betwijfelen dit alles. In elk geval blijft het beeld inspireren. Het speelde in 1971 een rol tijdens een demonstratie voor de vrijlating van de zwarte Amerikaanse activiste Angela Davis, een van de heldinnen. „Jouw strijd = onze strijd” stond op de spandoeken te lezen. Daarmee gaf Dolle Mina inhoud aan de opdracht die op de sokkel is gebeiteld: „Vrouwen houdt de fakkel brandende”.

Boekenweek 2019. De moeder de vrouw. Van 23 t/m 31 maart. Inl: boekenweek.nl. **De hoogste tijd. Een eeuw vrouwenkiesrecht.** Monique Leyenaar e.a. Uitgeverij Athenaeum, 304 blz. Prijs € 21,99.